

NEMIS TILIDAGI PARALINGVISTIK VOSITALAR HAQIDA TUSHUNCHA

Abdurazzakova Munisa Yusufjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti magistranti

Telefon: +998936469864

Email: munisa.abdurazzakova@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada nemis tilidagi paralingvistik vositalarning suhbat jarayonida tutgan o‘rni, suhbatning har bir ishtirokchisi uchun suhbatdoshning yuz ifodalarini “tushunish” qobiliyatining muhimligi va noverbal vositalar haqida fikr yuritilgan. Shu bilan birga, paraverbal aloqa vositalari mintaqaviy va madaniy farqlarga bog‘liqligi muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: ovoz ohangi, hissiy ekspressivlik: ohang va intonatsiya, ovoz balandligi va gapirish tezligi, pauzalar, urg‘u ma‘nosi

Nemis tilining paralingvistik vositalari og‘zaki tilni talqin qilish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega va shaxslararo muloqotda muhim rol o‘ynaydi. Nemis tilida ohang va intonatsiya gapning ma‘nosiga katta ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Muayyan so‘zlarga urg‘u berish muhim ma‘lumotlarni ta‘kidlashi yoki savollar va bayonotlarni aniq farqlashi mumkin. Ohang so‘zlashda ishlatiladigan ovoznining hissiy sifatini bildiradi. Bu quvonch, g‘azab, qayg‘u yoki hayrat kabi turli xil his-tuyg‘ularni yetkazishi mumkin. Paralingvistikada ovoz ohangi so‘zlovchining kayfiyati, munosabati yoki munosabatining muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi. Ovoz ohangi ma‘ruzachilarga o‘z xabarlarida shunchaki so‘zdan tashqari nozik nuanslar va nozikliklarni ifodalash imkonini beradi.

Intonatsiya deganda tovush balandligining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan nutqning ohangli o‘zgaruvchanligi tushuniladi. Bu jumalarning ma‘nosiga va ba‘zi so‘zlarning ahamiyatiga ta‘sir qilishi mumkin. Paralingvistikada intonatsiya savollar, gaplar, noaniqliklar yoki ironiya kabi his-tuyg‘ularni yetkazishda muhim rol o‘ynaydi. Intonatsiyadan to‘g‘ri foydalanish orqali ma‘ruzachilar muloqotni yanada aniq va samaraliroq qilishlari mumkin.

Nemis paralingvistikasida ohang va intonatsiyaning ahamiyati:

- Hissiy ekspressivlik: ohang va intonatsiya og‘zaki nutqda his-tuyg‘u va kayfiyatni etkazish vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

- Xabarlarini talqin qilish: Turli ohanglar va intonatsiyalar turli xil ma‘no va niyatlarni etkazishi mumkin, bu esa lingvistik gaplarning talqiniga katta ta‘sir qiladi.

- Madaniy farqlar: ohang va intonatsiya turli madaniyatlarda turlicha qabul qilinadi va talqin qilinadi. Tushunmovchiliklarga yo‘l qo‘ymaslik uchun madaniy nuanslarni tan olish muhimdir.

Paralingvistikada ohang va intonatsiya muloqotni boyitib, chuqurlashtiradigan asosiy elementlardir. Ushbu paralingvistik vositalarni ongli ravishda tushunish va maqsadli foydalanish hissiyotlarni ifodalash, ma‘noni etkazish va samarali shaxslararo muloqotni rivojlantirishga yordam beradi. Paralingvistikada ohang va intonatsiya hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki ular aytilgan so‘zlar ortidagi xabarlar va hissiyotlarni yetkazishadi. Paralingvistikada ohang va intonatsiya qanday ishlashi haqida ba‘zi ma‘lumotlar va misollar:

Intonatsiya gap yoki savolning ma‘nosini o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan og‘zaki tildagi balandlikning o‘zgarishini o‘z ichiga oladi.

- Misol: “Das hast du gut gemacht?” kabi gap oxiridagi intonatsiyaning ortib borishi orqali savol berish mumkin.

Ohang va intonatsiya hissiy ifodaga sezilarli hissa qo'shadi va quvonch, ajablanish, qayg'u yoki g'azab kabi his-tuyg'ularni yetkazishga yordam beradi.

- Misol: o'zgaruvchan urg'u bilan istehzoli ovoz ohangi ironiyani tasvirlashi mumkin, masalan. B. "Das hast du ja wirklich toll gemacht."

Muayyan mazmun yoki urg'u so'z yoki iboralarni ta'kidlash orqali yetkazilishi mumkin.

- Misol: "Das ist wirklich wunderbar"- "wirklich" so'zning muhimligini ta'kidlaydi.

Intonatsiya ritorik savollarni so'roqlarda ko'tarilgan intonatsiyadan, gaplarda esa pasaygan intonatsiyadan foydalanish orqali farqlash imkonini beradi.

- Misol: "Das hast du wirklich getan?!" (ko'tarilgan intonatsiya) "Du hast das wirklich getan" bilan solishtirganda. (intonatsiya tushishi)

Paralingvistikada ohang va intonatsiyadan maqsadli foydalanish orqali ma'ruzachilar o'zlarining muloqotlarida nozik nuanslarni etkazishlari va xabarlarining aniq va samarali qabul qilinishini ta'minlashlari mumkin. Ushbu elementlar shaxslararo o'zaro munosabatlarni yanada boy, nozik va ifodali qilishda muhim rol o'ynaydi. Nemis paralingvistikasida intonatsiyadan ongli ravishda foydalanish orqali ma'ruzachilar o'z so'zlarining ma'nosini ta'kidlashlari, nuanslarni aniqlashtirishlari va suhbatdoshlari bilan yanada samarali muloqotga erishishlari mumkin.

Ovoz balandligi va gapirish tezligi hissiyotlar va kayfiyatlarni yetkazishi mumkin. Baland ovozda gapirish ehtiros yoki g'azabni ifodalashi mumkin, sekin gapirish esa xotirjamlik yoki o'ychanlikni ko'rsatishi mumkin. Ovoz balandligi va nutq tezligi muloqotda muhim rol o'ynaydigan muhim paralingvistik elementlardir.

Ovoz balandligi aloqada his-tuyg'ularni, urg'u va ma'noni kuchaytirishi yoki zaiflashtirishi mumkin.

- Misol: baland ovozda "To'xtang!" (Stopp!) shoshilinchlik yoki buyruqni bildirishi mumkin. Yoki "Men seni yaxshi ko'raman!" (Ich liebe Dich!) kuchli his-tuyg'ularni ifodalashi mumkin, bu so'zlarning jimgina pichirlashi esa yaqinlik va mahfiylikni bildirishi mumkin.

Paralingvistikada nutq tezligi ma'lumotlarning ta'kidlanishi, tushunarligi va talqin qilinishiga ta'sir qiladi. Tez gapirish tezligi hayajon yoki asabiylikni bildirishi mumkin, sekin gapirish esa jiddiylik yoki o'ychanlikni ifodalashi mumkin.

Pauzalar muhim paralingvistik elementlar bo'lib, ular muloqotda nozik nuanslar va ma'nolarni etkazishi mumkin. Pauzalar ma'lumotni ta'kidlash, shubha yaratish, muhim bo'limlarni belgilash va tinglovchiga o'ylash uchun vaqt berish uchun ishlatiladi. Ular aloqa oqimini tartibga solishga yordam beradi, aniq bayonotlarga to'g'ridan-to'g'ri e'tibor qaratadi va ma'lumotni to'g'ri yetkazish imkonini beradi. Jumlar yoki paragraflar orasidagi pauza muhim fikrlarni ta'kidlash yoki tinglovchiga o'ylash uchun vaqt berish uchun ishlatilishi mumkin. Uzoq tanaffuslar keskinlikni keltirib chiqarishi yoki yaqinlashib kelayotgan ma'lumotni ko'rsatishi mumkin.

Tasviriy maqsadlar uchun misollar:

1. Dramatik pauza: nutq yoki ma'ruzada muhim ma'lumot yoki punchline oldidagi qisqa pauza taranglikni kuchaytirib, tinglovchilar e'tiborini jalb qilishi mumkin.

2. O'ylangan pauza: qiyin savollar yoki munozaralar uchun jumlar yoki javoblar orasidagi uzoqroq pauza so'zlovchiga o'z fikrlarini to'plash va ko'rib chiqilgan javobni shakllantirish uchun vaqt berishi mumkin.

3. Ta'kidlash uchun pauza: Muayyan so'z yoki bayonotdan keyin qisqa pauza muhim jumla oldidan nafas olish kabi xabarning o'sha qismining ahamiyatini ta'kidlashi mumkin. Pauzalar muloqotni tuzilishi, ma'noni kuchaytirishi va suhbatga ritmik sifat berishi mumkin. Pauzalardan ongli ravishda foydalanish tushunmovchiliklarning oldini olishga, tinglovchining diqqatini to'g'ri yo'naltirishga, muloqotning aniqligini oshirishga yordam beradi.

Paralingvistikada pauzalar axborotni talqin qilishda, his-tuyg'ularni ta'kidlashda, ma'noni yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Pauzalarni ongli ravishda ishlatib, ma'ruzachilar samarali, aniq va nozik muloqotni rivojlantirishlari mumkin.

Urg'u nemis tilida gapning ma'nosini o'zgartirishi mumkin. Kuchli urg'u aniq ma'lumotni ko'rsatishi yoki istehzoni tasvirlashi mumkin. Urg'u nemis paralingvistikasida hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki u ma'lum so'zlarni yoki iboralarni ta'kidlash, his-tuyg'ularni kuchaytirish va xabarning ma'nosini ta'kidlash uchun xizmat qiladi. Urg'u ma'nosi:

- Bo'g'in, so'z yoki gapning bir qismiga urg'u gapning ma'nosini o'zgartirishi yoki uni aniqroq ko'rsatishi mumkin.

- Bu his-tuyg'ularni aniqlashtirish, savollarni belgilash, istehzoning tagiga chizish yoki urg'u berishga xizmat qiladi.

Misollar:

1. Hissiy urg'u: oddiy "Das ist wunderbar"- "Bu ajoyib" so'z birikmasidagi urg'uga qarab turli xil ma'nolarga ega bo'lishi mumkin.

- "Bu ajoyib" (ijobiy ta'kidlangan)

- "Bu ajoyib" (neytral)

- "Bu ajoyib" (ironik)

2. So'roq urg'usi: Savollardagi urg'u tinglovchiga savol ekanligini bildiradi.

- **Hast** du das Buch gelesen?- Kitobni o'qidingmi? ("o'qidingmi"ga urg'u, savolga urg'u beradi)

3. Ta'kid: urg'u gapni ta'kidlash uchun ham ishlatilishi mumkin.

- "Du musst das **jetzt** tun."- "Sen buni hozir qilishing kerak." ("Hozir" ga urg'u, shoshilinchlikni bildirish uchun)

Nemis paralingvistikasida urg'u so'zlar ortidagi niyatni aniqlashtirishga, urg'u o'rnatishga va muloqotni yanada jonli qilishga yordam beradi. Maqsadli intonatsiya ma'ruzachilarga o'z xabarlarini aniqroq etkazish, his-tuyg'ularni ta'kidlash va ularning bayonotlari aniq tushunilishini ta'minlash imkonini beradi.

Nemis muloqotida imo-ishora va mimika ham muhim o'rin tutadi. Qo'l harakati, yuz ifodalari va pozitsiyasi og'zaki muloqotni to'ldirishi va his-tuyg'ularni aniqlashtirishi mumkin. Imo-ishoralar va yuz ifodalari og'zaki bo'lmagan muloqotni to'ldiruvchi va aytilganlarning talqiniga sezilarli hissa qo'shadigan muhim paralingvistik elementlardir. Imo-ishoralar (qo'l harakati, tanani tutish) va mimika his-tuyg'ularni aniqlashtirishga, mazmunni qo'llab-quvvatlashga va aytilganlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ular tilni to'ldirishi, ma'lum atamalarni ajratib ko'rsatishi va qo'shimcha ma'lumot yoki hissiyotlarni yetkazishi mumkin.

1. Tasdiqlash imo-ishorasi: Bosh barmog'ini yuqoriga ko'tarish va bosh iring'atish, masalan, "Ja, richtig"- "Ha, to'g'ri" kabi bayonot paytida, rozilik bildirishi mumkin.

2. Ajablangan yuz ifodasi: Ko'tarilgan qosh va hayratda qolgan yuz ifodasi hayrat yoki ishonchsizlikni bildirishi mumkin.

3. Tinchlantiruvchi qo'l harakati: Qo'lning sekin, pastga harakatlanishi tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatishi va qizg'in muhokamani tinchlantirishga yordam beradi.

Imo-ishoralar va mimikalar so'zlar ortidagi hissiy niyatni aniqlashga va tushunishni chuqurlashtirishga katta hissa qo'shadi. Imo-ishoralar va mimikalardan ongli ravishda foydalanish muloqotni yanada jonli qiladi, tushunmovchiliklarni kamaytiradi va suhbatdoshlar bilan aloqani mustahkamlaydi. Paralingvistikada imo-ishoralar va mimikalardan maqsadli foydalanish orqali ma'ruzachilar o'zlarining xabarlarini ta'kidlashlari, his-tuyg'ularini ifodalashlari va yanada keng qamrovli muloqot darajasiga erishishlari mumkin.

Artikulyatsiya va soʻzlarning toʻgʻri talaffuzi ham muhim paralingvistik vositalardir. Muayyan boʻgʻinlarga urgʻu qoʻyish tushunarlilikni oshiradi va gapning maʼnosini aniqlaydi. Artikulyatsiya va talaffuz nemis paralingvistikasida muhim rol oʻynaydi, chunki ular xabarning ravshanligi va tushunarlilikiga taʼsir qiladi va aloqada hissiyotlar va nuanslarni beradi.

Artikulyatsiya soʻzlarning toʻgʻri ifodalanishi va talaffuzi xabarning tushunarlilikiga va uning hissiy taʼsiriga taʼsir qiladi, aniq talaffuz tushunmovchiliklarning oldini olishga va muloqotni yanada samarali qilishga yordam beradi.

Misollar:

1. Ayrim boʻgʻinlarga urgʻu: boʻgʻinlarga toʻgʻri urgʻu berish soʻz maʼnosini oʻzgartirishi mumkin.

- “Er sieht sie.” (feʼl sifatida “koʻradi” ga urgʻu)
- “Er sieht sie.” (olmosh sifatida “ular” ga urgʻu beriladi)

2. Nemis tilidagi tovushlarning artikulyatsiyasi: “ch”, “r” yoki “ü” kabi tovushlarni toʻgʻri ifodalash soʻzlarni toʻgʻri shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

- “Ich möchte” (“möchte” da “ö” ning toʻgʻri talaffuzi)
- “Brötchen” (“Brötchen” da “ö” ning toʻgʻri talaffuzi)

3. Ritm: Nutqning toʻgʻri surʼati va ritmi maʼlumotlarning tushunarliliigi va taʼkidlanishiga taʼsir qiladi. Tez gapirish hayajonni, sekin gapirish esa jiddiylikni bildirishi mumkin. Aniq artikulyatsiya va talaffuz xabarlarini toʻgʻri yetkazish va tinglovchilarga yetib borish uchun juda muhimdir. Diqqatli artikulyatsiya va toʻgʻri talaffuz orqali maʼruzachilar oʻz soʻzlarining maʼnosini taʼkidlashlari, his-tuygʻularini aniqlashtirishlari va samarali muloqotni taʼminlashlari mumkin. Nemis paralingvistikasida artikulyatsiya va talaffuzdan maqsadli foydalanish maʼruzachilarga oʻz xabarlarini aniq va tushunarli etkazish, hissiy nuanslarni taʼkidlash va suhbatdoshlari bilan samarali muloqot darajasini yaratish imkonini beradi.

Nemis tilida paralingvistik vositalar hissiy xabarni, aloqaning urgʻusini va nuanslarini etkazishda muhim rol oʻynaydi. Ushbu ogʻzaki boʻlmagan elementlardan ongli ravishda foydalanish va tushunish yanada samaraliroq va chuqurroq shaxslararo muloqotga olib kelishi mumkin. Ohang va intonatsiya paralingvistikada hal qiluvchi rol oʻynaydi, chunki ular ogʻzaki nutqning talqini va taʼsiriga sezilarli hissa qoʻshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Aripova A. Notiqlik nutqining lisoniy-uslubiy vositalari: Filol. fan. nomz. diss. Toshkent, 2002.
2. Ibelgaufts Renate. Körpersprache. Wahrnehmen, deuten und anwenden. – Augsburg: Weltbild Verlag GmbH Argyle, 2005. – S.112.
3. James W. Körpersprache. – Myers, 2008. – S.231
4. Nurmonov.A. Tanlangan asarlar III jildlik .Ijild . T.2012.- S.154
5. Abdurazzakov, Y. U. (2022). EFFECTIVE ORGANIZATION OF LECTURES IN FOREIGN LANGUAGES. *Oriental Journal of Philology*, 2(03), 1-7.
6. Abdurazzakov, Y., & Abdurazzakova, M. (2022). USE OF NON-STANDARD FORMS AND METHODS IN A FOREIGN LANGUAGE LESSON. *Gospodarka i Innowacje*, 24, 1003-1010.
7. Abdurazzakova, M. (2023). OG ‘ZAKI MULOQOT JARAYONIDA PARALINGVISTIK VOSITALAR (NEMIS TILI MISOLIDA). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 548-555.
8. Abdurazzakova, M. (2023). NOVERBAL MULOQOT VA UNING KOMMUNIKATSIYADAGI OʻRNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(2), 535-540.